

STATISTIKA PAYDO BO'LIH TA'RIXI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Sattorova Bahoroy

Guliston Davlat Universiteti talabasi

Umirzakova Gavhar

Guliston Davlat Universiteti talabasi

Turayeva Gulizahro Kaxxarovna

Guliston davlat universiteti o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Statistikaning paydo bo'lishi uzoq tarixiy ildizga ega bo'lib, barcha tarixiy formatsiyalarda namoyon bo'ladi va iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi bilan birga taraqqiy etadi va takomillashadi. Statistik hisoblarning rivojlanishi to'g'risidagi ma'lumotlar qadimgi Hindiston, Xitoy, Misr va boshqa davlatlarda yaratilgan tarixiy asarlarda o'z aksini topgan. Davlatlarning paydo bo'la boshlashi bilan, davlat yig'implarni to'plash uchun, yer egalarida qancha yeri borligini, undan qancha daromad olishini, urush olib borish uchun qancha aholi va shundan qanchasi katta yoshdagi erkaklar va boshqalarni bilish zaruriyati tug'iladi. Bu ishlar qadimgi statistik ishlardan farq qiladi, ya'ni u faqat ro'yhatga olish emas, balki statistik hisob-kitoblarni amalga oshirishni talab etadi va ularni boshlanganligidan dalolat beradi.*

***Kalit so'zlar:** statistika, ahvol, siyosiy arifmetika, tasviriy statistika, statistik kuzatish, to'plam, statistik ko'rsatkich, qonun, qonuniyat.*

Kirish

Statistika fani XVII asrning oxirlariga kelib, mustaqil fan sifatida shakllana boshlandi. Statistika – bu ma'lumotlar to'g'risidagi fandır. U raqamli ma'lumotlarni to'plash, tasniflash, umumiyashtirish, tizimlashtirish, tahlil qilish, taqdimot va talqin qilishni o'z ichiga oladi. Statistika – bu ma'lumotlar to'g'risida fan hisoblanib, ushbu ma'lumotlar tanlama (yoki bosh to'plam) da bir yoki bir necha ko'p o'zgaruvchan birliklarining miqdorini o'lchash orqali olingan. Barcha ma'lumotlar (va shu sababli, biz o'lchashimiz mumkin bo'lgan o'zgaruvchilar) ikkita asosiy turlaridan biri sifatida tasniflanishi mumkin; miqdoriy ma'lumotlar va sifat ma'lumotlar. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng, bu fanni O'zbekistonda rivojlantirishda professorlar N. Soatov, E. Akramov, I. Ermatov, X. Nabiyev, S. Sirojiddinov, Yo. Abdullaev, R. Alimov, M. Hamroyev, X. Shodiyev, A. Ayubjanov, B. Usmonov, A. Nabixojayev, X. Xujaqulov kabi olimlarning ham xizmatlari katta bo'ldi.

Tahlil va natijalar

Statistika bu – sonlar va o'lchovlar yordamida ko'psonli va turli-tuman hodisalarni hisobga olish, tasvirlash. Ikkinchidan statistika to'plangan ma'lumotlarni raqamlar qatori, jadvallar, grafiklar, turli hisob-kitoblar orqali ifodalash, uchinchidan, statistika to'plangan ma'lumotlarni tadqiqot usullarini shunday tartibda o'rnatadiki turli-tumanlik ichida birlikni, son-sanoqsiz alohida “tasodiflar” orasida qandaydir umumiylikni,

qandaydir bog'liqlikni aniqlash uchun ya'ni xulosalar qilishdir. Statistik xulosa – bu tanlamani tashkil etuvchi axborotlar asosida bosh to'plam haqida prognozlashtirish va ba'zi bir boshqa umumlashtirishlarni baholashdir.

Statistik metodlardan foydalanib, biz xatoning cheklanishini baholashimiz mumkin. Bu cheklashish – shunchaki son bo'lib, xatomizning bahosi (tanlanmadagi o'rtacha yosh va bosh to'plamdagi o'rtacha yosh o'rtasidagi tafovut) ma'lum ehtimoldan oshib ketmaydi. Statistik xulosalarning ishonchliligi muayyan matnda muhokama qilinadi. Ayni paytda, xulosa uning ishonchliligi darajasiz to'liq emasligini siz tushunishingizni, biz shunchaki istaymiz.

Tasviriy statistika muammolarining to'rtta usuli;

1. Bosh to'plam yoki qiziqtiruvchi tanlanma;
2. Tadqiqot qilinadigan bir yoki bir necha o'zgaruvchilar (bosh to'plam yoki tanlanma birliklarining tavsiflanishi);
3. Jadvallar, grafiklar yoki sonlarda jamlangan instrumentlar;
4. Ma'lumotlarda qonuniyatlarni aniqlash.

Biz uchun ishonchli yagona to'g'ri usul bo'lib, bosh to'plam to'g'risida xulosa qilishga tanlamaga barcha bosh to'plamni kiritish hisoblanadi. Ammo resurslarning cheklanganligi (ya'ni, vaqt yoki mablag'ning yetishmasligi) tufayli, odatda, biz butun bosh to'plam bo'yicha ish olib bora olmaymiz, shuning uchun biz xulosalarimizni bosh to'plamning bir qismi (tanlama) bo'yicha qurishimiz mumkin. Shunday qilib, biz o'zimizning xulosalarimizga noaniqlik unsurini kiritamiz. Binobarin, imkon qadar, doimo har bir qilingan xulosaning ishonchliligi aniqlash va xabarini yetkazish muhim ahamiyatga ega. Ishonchlilik – bu xulosaviy (analitik) statistika muammosining beshinchi unsuridir ishonchlilik darajasi statistik xulosa bilan bog'liq bo'lgan noaniqlik me'yoring (odatda miqdoriy) tasdig'i hisoblanadi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda Ilmiy hodisalar, iqtisodiy faoliyat va davlat faoliyati (sifat nazorati, statistik audit, prognozlash va boshqalar) bilan bog'liq ma'lumotlarni yig'ishda o'sishi so'nggi bir necha o'n yilliklarda sezilarli bo'ldi. Har kuni ommaviy axborot vositalari siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy tadqiqotlar e'lon natijalarini bizga taqdim etmoqda.

Hukumatning e'tibori ortishi bilan, masalan, narkotik yoki mahsulotlar ustidan, biz miqdoriy savodxonligi (ya'ni, ma'lumotlarni savodli tahlil qilish qobiliyati) ga muhtojligimizni aniq dalilini ko'rishimiz mumkin. Shuning uchun, har birimiz ziyrak mag'izni – ma'lumotlarni talqin va ma'nosini tushunish uchun oqilona fikrlashni foydalanish qobiliyatni – rivojlantirish kerak. Miqdoriy savodxonlik bizga oqilona

qaror, xulosa va umumlashmalarni qabul qilishda yordam berishi mumkin; ya'ni, statistikadan foydalanib, tanqidiy fikrlashimizga yordam beradi. Statistik tafakkur ma'lumotlar va xulosalarni tanqidiy baholash uchun o'z ichiga oqilona fikrlash va statistika fanini qo'llashni oladi. Ma'lumotlarning bosh to'plamida farqlar borligi fikrlash jarayoni uchun asos hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati :

1. Statistics / James T. McClave, Terry Sincich.—12th ed. 2013. – 814 p.
2. Statistics for Managers: Using Microsoft Excel, Fifth Edition by David M. Levine, David F. Stephan, Timothy C. Krehbiel, and Mark L. Berenson. Pearson Education, Inc, 2008.-538 r.
3. Statistika: darslik// Shodiev X. va Xabibullayev I. tahriri ostida. – T.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2013.-384 b.
4. Umarov, S. R. (1992). On the well-posedness of boundary value problems for pseudodifferential equations with analytic symbols. In Doklady Akademii Nauk (Vol. 322, No. 6, pp. 1036-1039). Russian Academy of Sciences.
5. Umarov, S. R. (1993). Some boundary value problems for elliptic equations with a boundary operator of fractional order. In Doklady Akademii Nauk (Vol. 333, No. 6, pp. 708-710). Russian Academy of Sciences.
6. Умаров, С. (2017). Основные направления инновационного развития водного хозяйства и его поддержка. Экономика и инновационные технологии, (1), 43-50.
7. Rustamovich, U. S. (2017). Features of innovative water management in the modernization of economy. TRANS Asian Journal of Marketing & Management Research (TAJMMR), 6(1), 45-53.
8. M.Z. Kuvatova, Sh.A. Turdiyeva, R.R. Kochkarova. (2023). USE OF VENN DIAGRAM AND NETWORK METHOD IN TEACHING THE TOPIC OF "IMPORTANT CLASSES OF INORGANIC COMPOUNDS" TEACHING METHODOLOGY IMPROVEMENT. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 10(10). Retrieved from <https://www.ijmrd.in/index.php/imjrd/article/view/223>
9. Bafoevich, U. B., Rasulovna, K. R. N., & Ziyodulloevna, K. S. (2021). REACTION OF 1, 1, 1-TRIFLUOROMETHYL-4-PHENYLBUTANEDIONE-2, 4 WITH BENZOIC ACID HYDRAZIDE. INFORMATION TECHNOLOGY IN INDUSTRY, 9(3), 939-944.
10. Rasulovna, K. R. (2023). Complex Nickel (II) Compounds Based on Acylhydrazones of Aroyltrifluoroacetylmethanes. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 3(10), 3-5.
11. Kochkarova, R. R., & Turgunov, E. (2023). IMPROVING THE METHODOLOGY OF TEACHING CHEMISTRY LESSONS AT SCHOOL WITH THE HELP OF DIFFERENT GAMES. American Journal of Applied Science and Technology, 3(10), 15-19.

12. Кароматов, И. Д., & Гулямов, Х. Ж. (2017). Медицинские вопросы, освещенные в Библии. Биология и интегративная медицина, (4), 55-75.
13. Gulyamov, X. (2023). INTER-ETHNICITY IN THE FORMATION OF CIVIL SOCIETY IN UZBEKISTAN HARMONY AND RELIGIOUS TOLERANCE. Interpretation and Researches, 1(12). извлечено от <http://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/1314>
14. Turayeva, G. (2023). Don ishlab chiqarish barqarorligini ta'minlashning iste'mol savatidagi ahamiyati. Iqtisodiyot va ta'lim, 24(2), 440-444.
15. Turayeva, G. (2023). OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA DON ISHLAB CHIQUVCHI XALQARO TRENDLAR. Молодые ученые, 1(13), 140-143.

